

לב באומות או עם ככל העמים?

סיפור תולדות ההתיישבות של עם ישראל בארץ ישראל כפי שהוא מופיע בפרשה שלנו נתון בתוך סיפור רחב הרבה יותר של תנועת עמים, של עליות ומורדות של אימפריות שלמות ושל היעלמותן מעל במת ההיסטוריה של שבטים קדומים. החורים נכחדו בידי בני עשיו שירשו מהם את הר שער (ב, ג; ב, יב). ארצו של מואב שהוא מבני לוט נלקחה בידם מידי האימים (ב, ט-יא). את הרפאים זכאים העמונים, אף הם מבני לוט, לרשת (ב, יט-כ). הכפתורים השמידו את העוים ויישבו את איזור המחיה שלהם, בין חצרים לעזה (ב, כד). במסגרת סיפורי עלייתם ונפילתם של עמים שונים מצווה עם ישראל להתגרות בסיחון מלך חשבון האמורי ולרשת את ארצו (ב, כד). וכן, את ארצות עוג מלך הבשן כובשים ומיישבים בהם את שניים וחצי השבטים. הקב"ה מופיע כמחולל ההיסטוריה האנושית וכגוזר תולדות עמים ובתוכם ישראל, כנותן אדמה ונוטלה. ברצותו נתנה להם וברצותו לקחה מהם ונתנה לאחרים. וכפי שכותב הרמב"ן במפורש:

ואין ראוי לגזול מעשו את אשר הורישם האלוקים כי ה' יקצוף על הגזול מהם נחלה שהנחילם הוא יתברך כאשר יקצוף על הגזול מישראל הארץ אחרי שינחילנה להם... (רמב"ן דברים, ב, י-יא).

מתוך ההקשר הזה, עולה אפשרות חדשה לקשר של עם ישראל לארץ ישראל. לא קשר של עם נבחר לארץ נבחרת ולא קשר סגולי וייחודי או תופעה חד פעמית בעולם. מתוך הפרשה שלנו עולה שקיימת אפשרות לנרטיב אחר, של עם בתוך העמים, המתנהל בדרכי העמים כולם. שזוכה לנחלה וירושה מכח רצונו של הקב"ה, ירושת אבות ומכח זכותו להגדרה עצמית כפי שניתנה לו.

הד לשני פנים אלו ניתן למצוא במקורות ההגות היהודית. הצד של מעלת ארץ ישראל המייחדת אותה מכל הארצות ושל הקשר הייחודי והסגולי של עם ישראל לארצו מוכרים היטב במקורות. הרב קוק מהבולטים המחזיקים בעמדה זו בדורות האחרונים, כותב באורות ישראל:

ארץ ישראל איננה דבר חיצוני, קניין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית והחזקת קיומה החומרי או אפילו הרוחני. ארץ ישראל היא חטיבה עצמית קשורה בקשר חיים עם האומה. חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה

הרב קוק מדגיש את ההבדל בין הקשר שיש לכל עם לארצו כסידור מדיני ומרחב גאוגרפי לבין ארץ ישראל שהיא מקור החיות של עם ישראל שמקיימת עם עם-ישראל מערכת יחסים פיזית ורוחנית. קישור הדומה לזה שבין איברים של אותו הגוף. לפי תפיסה זו סוגיית הלאומיות והתעוררות העמים בעת החדשה לנחול את ארצם ולחיות בה, שונה בתכלית מן התהליך המקביל של הציונות – אותו כוח שהתעורר בעם ישראל לשיבה לארץ.

לעומת הדברים הללו של הרב קוק שיסודם עוד בדברי המהר"ל ככזרי "עם ישראל באומות כלב באברים" ניתן למצוא במקורותינו גם את הרעיון שהמקור לו נמצא בפרשתנו. המהר"ל כותב:

וזה כי אין ספק כי הגלות הוא שינוי ויציאה מן הסדר, שהשם יתברך סדר כל אומה במקומה הראוי לה וסדר את ישראל במקום הראוי להם שהוא ארץ ישראל. והגלות מן מקומם ההוא שינוי ויציאה לגמרי. וכל הדברים כאשר הם יוצאים ממקום הטבעי (נצח ישראל, א)

ואף כי המהר"ל עצמו דובר במקומות רבים את העמדה המנוגדת, כאן, המהר"ל משווה בין ארצות כלל האומות כמקומם הטבעי, לבין ארץ ישראל כמקומו של עם ישראל. הוא סבור שהשיבה לארץ מולדת הוא חלק מתהליך

טבעי של שאיפת כל דבר למקומו המיוחד לו. יחד עם זאת, מתברר שלכל אומה בארצה ולא רק לעם ישראל יש תחיה תרבותית ולכל אומה קישור מהותי למקום. בבחינת "האדם הוא תבנית נוף מולדתו". גם האומות השונות יונקות מן הסביבה הגיאוגרפית ומהמבנים הטופוגרפיים, ממזג האויר והאקלים, מסוג החקלאות הנפוץ במקומן, מכמות שעות האור והחשיכה, ומחלוקת התקופות והעונות. כל אלו משפיעות על האווירה, על החברה, על הקשרים האנושיים על הפולקלור ועל האתוס המשותף. עם שבטבעו יש בו תכונות מסוימות ישאף להגיע אל המקום שמאפשר לו את מערכת האיזונים הפנימית המדויקת שלו.

שתי דיאגרמות המתארות את עם ישראל באומות מצטיירות כאן. האחת, של גרעין וקליפה. עם ישראל כיסוד כסא ה' בעולם. יסוד הבא לידי ביטוי בהשקעה המיוחדת בעם ישראל ובבחירה בו. בהושבתו בארץ סגולה ובייחודו משאר העמים והעמדתו במרכזם במעמד אחר, גבוה יותר רוחני יותר. השנייה, של ישראל כחלק מתוך המין האנושי כולו, ישראל בצד האומות. אמנם התורה עצמה מתרכזת בעם ישראל ורואה בו העם הנבחר, אך גם רומזת למרחב אנושי שלם ולעולם רב תרבותי, שביסודו מונחת הזכות לשונות ולקיום תרבותי שבטי ולאומי. בצידו מצויה גם השאיפה לקלוט מרוח העמים והאתגר להכיל אל קרבה של המסורת תובנות משמעותיות שבמגבלות ארץ ישראל וגובהה אין מסוגלים להגיע אליהם. ומכאן גם לצורך בגלות הממושכת ובפיזור בין האומות.

המתח בין שני התיאורים הוא מתח שבין "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", לבין "עם ככל העמים". מתח זה מצוי בתוך מקורותינו ומחיה את התודעה המורכבת שאנחנו נתונים בה. היכולת להשוות בין הזכות שלנו על ארץ ישראל לזכות שאר האומות להגדרה עצמית יחד עם הוודאות בעליונותינו המוסרית והרוחנית על עמי העולם. ההכרה בעדיפותו של היהודי על פני הגוי יחד עם ההכרה ביסוד המשותף האנושי וצלם אלוקים שבו. המתח הזה אינו מצריך הכרעה. הוא עצמו מקנה את היכולת להסתכל על עצמנו בה בעת מבפנים ומבחוץ. הוא מבטא את החובה לבחינה פנימית ורפלקסיבית. עלינו לקרוא את מעשינו משתי נקודות מבט, ליצור רחמים וחסד בתוך הביטחון והקנאות. זהו ייחודו של עם ישראל מדורי דורות.